

شرح حال وزیر دربار قاجار بقلم خودش

هو الله تعالى : ايهالناس جهان جای تن آسانی نیست .

نام نیکوگر بماند ز آدمی به کزو ماند سرای زر نگار

این بنده حاجی غلامحسین غفاری ابن میرزاهاشم خان امین الدوله که باچند پشت به ابودرغفاری می رسم امروز که یوم ۱۳ رجب المرجب ۱۳۴۷ هجری است و روز مولود مسعود حضرت امیرمؤمنان علی بن ابیطالب ارواح العالمین فداه میباشد از شمیران برای سلام به منزل حضرت آقای حاج خسروخان سردار ظفر پسر مرحوم حسینقلی خان ایلخانی بختیاری آمدم . در خدمت ایشان با اتومبیل به عمارت گلستان رفته بعد از قدری توقف با اجماعی از امرا و وزرا و اعیان و شرفا و کلای مجلس دارالشورا حضورا علی حضرت رضاشاه پهلوی مشرف پس از تبریکات و استماع فرمایشات مراجعت به منزل سردار نمودیم . این کتاب بنظر آمد که اصل نسخه قدیم و خیلی از آقایان قدیم در هواشی (حواشی) شرح حالی مرقوم داشته اند بنده هم بر حسب امر آقای سردار این شرح را می نویسم و از حال خود شرحی میدهم .

در پنجم محرم ۱۲۷۶ هجری در دار الخلافه تهران متولد شده و الساعه هفتاد و یک سال از عمر بنده میگردد . در سن نهالی ده به سمت غلام بچگی در اندرون شاه شهیدنا صر الدین شاه مشغول خدمت شدم . پدرم آنوقت امین خلوت ، رئیس خلوت و کتابخانه و . . . بود . برادرم مرحوم محمد خان اقبال الدوله پیشخدمت و نایب خدمات پدرم بودند بعد از آنکه از اندرون بیرون آمدم با مرحوم معاون الدوله ابراهیم خان پسر عمویم که پدرش مرحوم فرخ خان امین الدوله بود و او به خدمات عمده و تقریبا " صدارت ایران را داشت بسمت پیشخدمتی ناصرالدین شاه برقرار شدیم . چند سالی به عمل مستخدمی مشغول در خارجه شده طرف توجه مرحوم ناصرالدین شاه واقع شده کتابخوانی و تحریرات حضوری آقای (لایق) میرآخور شدم . یواش یواش کلیه تحریرات و نوشتجات و خواندن و نوشتن برعهده بنده قرار گرفت .

در مسافرت ۱۳۰۰ که اعلیحضرت ناصرالدین شاه به مشهد مقدس مشرف شدند بنده بر حسب استدعای اقبال الدوله برادرم به منصب تفنگدار باشی و ریاست حکومت و لقب امین خلوتی سرافزار شدم . پدرم در سنه ۱۲۹۴ شش سال بعد از فوت امین الدوله مرحوم ، لقب امین الدوله به پدرم و لقب اقبال الدوله کی به مرحوم اقبال الدوله داده شد در سفر خراسان

مرحوم آقا ابراهیم امین‌السلطان که آنوقت در دربار و رئیس اردوی دولتی بودند و اغلب مشاغل دولتی با ایشان بود در راه بواسطه مرض متعدد شاهزاده مرحوم ، پسر میرزا علی اصغر خان امین‌الملک پسر دوم آن مرحوم ملقب به امین‌السلطان بر تمام مشاغل آن مرحوم برقرار مابین بنده و مرحوم امین‌السلطان ثانی طوری محبت و وداد و دوستی حاصل شد که اغلب شب و روز با ایشان بوده و تمام کارهای ایشان در حضور اعلیحضرت ناصرالدین شاه بر عهده بنده و تقریباً "نایب‌الصداره مستغلی بودم . سفر خراسان به خوبی گذشت . در مراجعت به منصب وزارت مخصوص سرافراز شدم و در سنه ۱۳۰۶ در رکاب اعلیحضرت به سفر سیم فرنگستان رفتیم - امین‌السلطان وزیر اعظم و رئیس ملتزمین رکاب بود همه جا و تمام مملکت بمابسیار خوش گذشت . سلاطین اروپا ، پادشاه روس الکساندر سوم ، پادشاه بلجیک لئوپولد ، پادشاه اتریش فرانسوا ژوزف ، ملکه انگلیس و سلاطین بادو با ویروسونیک و غیره و غیره را تمام ملاقات همه جا بسیار خوش گذشت و نشانه‌های خوب حتی از انگلیس گرفتیم . بنده نشان درجه دوم سنت میشل ، سن ژرژ ، امین‌السلطان نشان . . . داده بنده بعد از شش هفت ماه سیرو گردش به ایران مراجعت کردیم در تبریز شاه ناخوش سخت و خوب شد . امین‌السلطان - نشان اقدسی و لقب اشرف سرافراز و به تهران آمدیم .

امین‌السلطان صدراعظم و کلیه امورات به عهده ایشان مفوض گردید تا نوقت وزیر امین الدوله (میرزا علیخان) میرزا عباسخان ، قوام الدوله و امثال اینها بودند . در این اوقات بنده به اعطاء درجه مفتخر شدم و کلیه امور درباری و صدارت را بنده می‌کردم در سنه ۱۳۱۳ هفدهم ذیقعد که اول جشن سال پنجاهم سلطنت ناصرالدینشاه بود در حضرت عبدالعظیم میرزا رضانامی شاه را با گلوله زد و بلا تأمل در همان جا مرحوم و مرحوم صدراعظم شاه مرده را با کالسکه به تهران آورد و فوری مراتب را به ولیعهد که مظفرالدین میرزا بود تلگرافاً "اطلاع داد بلافاصله دستخطی به اینطور صادر شد :

"جناب اشرف صدراعظم - تمام امورات دولتی از جزئی و کلی و نظام و غیره باشماست . مشغول انتظام کارها باشید منعم انشاء الله به زودی حرکت ."

آنوقت پیشکار ولیعهد شاهزاده عین‌الدوله بود بقدری تا ورود اعلیحضرت مظفرالدین شاه صدراعظم مملکت را نگاه داشت که ابداً بی‌نظمی در هیچ نقطه مملکت روی نداد . بعد از چهل روز اعلیحضرت مظفرالدین شاه تشریف آورده امین‌السلطان بهمان صدارت باقی و برقرار بودند و کارها هم منظم و مرتب بود . نوکرها و ولیعهدی خاصه شاهزاده فرمانفرما که خیلی قابل به صدارت و وزارت جنگ بود با هم همدست شده صدراعظم را معزول ، فرمانفرما وزیر جنگ ، مخبر الدوله و وزیر داخله ، نظام الملک وزیر مالیه ، صنیع الدوله و وزیر خزانه ، نصرالسلطنه و وزیر گمرک ، ملک آرا و وزیر عدلیه و بنده وزیر دربار شدم . صدراعظم

به قم رفت مدتی گذشت امین الدوله از تبریز آمد ابتدا وزیر اعظم ، بعد صدراعظم شد فرمانفرما معزول و حاکم فارس شد ، امین الدوله هم معزول ، امین السلطان از قم احضار مجدداً " صدراعظم و شاه را به فرنگ اول برد .

مدتها در صدارت باقی بود . سفردوم هم پادشاه به فرنگ رفته مراجعت ، حکیم الملک که خیلی طرف میل شاه بود از وزارت دربار معزول و بحکومت گیلان رفت ، در گیلان به سکنه مرحوم شد . عین الدوله موقعی پیدا کرد فوت حکیم الملک را بگردن اتابک گذارد او را معزول و خود صدراعظم شد .

امین السلطان صدراعظم که اتابک شده بود مرخصی گرفته بامیرزا احمد خان پسر شان و مخبر السلطنه بطرف مکه و فرنگ رفتند در این زمینه عین الدوله در صدارت کار مملکت را بجائی رسانید که تمام مردم دل تنگ و او را معزول کردند . بعد میرزا نصرالله نائینی مشیرالدوله صدراعظم شد اساس مشروطه در خلافتکاریهای عین الدوله پیش آمده شاه مشروطه داد . در ضمن هم مرحوم محمد علی شاه ولیعهد از تبریز آمده به سلطنت بر قرار گردید . در سلطنت ایشان کار مشروطه بجای بدی کشید تمام با محمد علی شاه مخالفت کردند ایشان هم گوش به حکومت عقلا نداده مردم هم بینی و بین الله نسبت به شاه خیلی بد رفتاری کردند بالاخره شاه مجلس را به توپ بست و کلا قرار گذشته مشروطه بهم خورد و نتوانست اعاده نظم بدهد در تبریزی اغی پیدا شد بالاخره بعد از زد و خورد ها در گیلان مجاهدین و بختیاری هادر جنوب حمله کرده تهران را گرفتند . محمد علی شاه به سفارت روسیه پناه برد .

معلوم است شاهی که به سفارت پناهنده شود مستعفی است و معزول ، سلطان احمد میرزای ولیعهد را مردم بجای محمد علی شاه به سلطنت قبول کردند ایشان هم مدتی سلطنت با شرایط مشروطه کردند ولی نتوانستند از عهده مسئولیت ها که دارند بر آیند در این اوقات محمد علی شاه و مجلس ، بنده حاکم فارس دومرتبه و حاکم کرمان یودم بعد از فتح تهران در زمان محمد علی شاه تهران آمدم ، جزء وزرا شدم مدتی بود تا موقعی که آقا سید ضیاء الدین مدیر روزنامه رعد با آقای رضاخان کودتائی کرده تهران را گرفتند ریاست وزرا قبل از او با سپهدار بود بعد از کودتا احمد شاه او را بر حسب اصرار رئیس الوزرا کرد و رضاخان هم رئیس قزاق و در واقع همه کاره . مدتی باین طریق گذشت سید ضیاء الدین معزول ، شاهزادگان و اشخاصی را که سید ضیاء الدین حبس نموده و اشخاصی را که سید ضیاء گرفته حبس نموده بود همه را متخلص و به مجلس آمده جلو مجلس گل ریزان کردند . بعد از سید ضیاء قوام السلطنه که جزء محبوسین از خراسان آمده بود رئیس الوزرا شد . آقای رضاخان هم وزیر جنگ شد مدتی هم باین طریق گذشت . قوام السلطنه استعفا کرده مشیرالدوله رئیس الوزرا شد چندی گذشت مشیرالدوله استعفا داد و دوباره قوام السلطنه رئیس الوزرا شد در این اوقات وزیر

دربار مشارالملك بود من هم رئیس کابینه شاه بودم و ریاست وزراء ثانی قوام السلطنه مشارالملك را بجرم بعضی کارها آقای وزیر جنگ در دربار معزول و توقیف ، بفرنگ رفت . مدتی هم گذشت قوام السلطنه معزول و محبوس شد در هر ریاست و وزرائی آقای رضاخان وزیر جنگ بود . قدری گذشت آقای مستوفی الممالک استعفاداد مشیرالدوله رئیس الوزراء شد طولی نکشید مشیرالدوله استعفاداد . آقای رضاخان رئیس الوزراء شد . احمد شاه بفرنگستان تشریف بردند و در مدت توقف در فرنگستان اوضاع طوری شد که مجلس سلطنت قاجار را مملکت دانسته آنها را از سلطنت خلع . محمد حسن میرزا ولیعهد بفرنگ رفت حکومت موقتی را به رئیس الوزرا رضاخان دادند . دوماهی که گذشت مجلس در مؤسسان سلطنت را به رضاخان برگذار و رضا شاه پهلوی پادشاه مملکت شد که الآن در کمال اقتدار مشغول سلطنت و امورات در کمال انتظام است حال بنده بعد از خدمت سلاطین قاجار و سلطنت حالیه این پادشاه پنجم است که خدمت کرده ام وزارت جنگ ، وزارت عدلیه ، وزارت دربار . کرارا " وزارت های دیگر تمام را داشتم حالا بیکار و بی مصرف افتاده ام و عجاله جزمعاش و گذران از خداوند چیزی نمیخواهم بحمدالله قدری دارم . ان شاء الله محتاج هم نخواهم شد . این شرح را برای دوست عزیز جانی خودم حضرت سردار بجان نوشتم . (امضاء غلامحسین غفاری)

۱ - این یادداشت که به خط غلامحسین غفاری " صاحب اختیار نوشته شده از مجموعهٔ خطی " زبده التصانیف " نقل گردیده . مجموعه متعلق به آقای ملک شاه ظفر است .

بقیه از صفحه ۲۲

تاریخ آغاز شهریاری شاهنشاه آریامهر " ثانی خاندان پهلوی " = ۱۳۲۰ خورشیدی است از این گونه ماده تاریخهای ارزنده و شگفت آور که ساختن آنها غالبا " بمعجزه بیشتر شباهت دارد تا هنرنمایی در ادبیات و زبان زیاد است . در اینجا بذکر شمه ای از آنچه بدست آمده پرداخت و در بیان آنها بخصوص بدین نکته توجه کرد تا حوادث و وقایع و مطالبی را که کم و بیش ارزش تاریخی و ادبی و اجتماعی دارد بنگارد . باشد که دانش پژوهان و اهل تحقیق را بکار آید .

بی مناسبت نیست یادآوری شود که این کار در میان اروپائیان نیز رواج داشته است و در زبان انگلیسی هم ماده تاریخهایی ساخته شده که یکی از بهترین و ساده ترین آنها تاریخ مرگ ملکه الیزابت است . که با استفاده از هفت حرف لاتینی که نماینده ارقام است تنظیم یافته . ۳۸